

dolis adolescentes decet. Mihi aliud nunc est negotii.
*1 Vos valebitis.

Nug. Nunc satis *2 nugatum est. Revertamur ad lumen; sed prius relegamus quae praceptor explicavit, tum ut discamus, tum ut illi placeamus et nos approbemus, quod cuique nostrum debet esse in votis non minus, quam patri.

ITER ET EQUUS

PHILIPPUS, MISIPPUS, MISOSPUDUS, PLANETES,
PUER, RUSTICUS.

Phil. Vultisne proficiscamur animi gratia Bononiam, quae est ad *3 Sequanam?

Misipp. et *Misosp.* *4 Nihil malum, die praesertim sereno, *5 a ventis silenti, tum etiam *6 in nostro paedagogio feriato.

Phil. Cur non est vobis *7 operarius?

Misipp. Quia Pandulphus *8 madefacturus est hodie ingenti prandio magistros omnes in honorem laureae suae magistralis.

*1 Vos valebitis, addio.

*2 nugatum est, si è cianciato abbastanza.

*3 Sequana, fluvius Parisios interfluens, la Senna.

*4 Nihil malum, non abbiamo il maggior desiderio.

*5 a ventis silenti, quieto.

*6 in nostro paedagogio feriato, perchè abbiamo vacanza.

*7 operarius, giorno da lavoro.

*8 madefacturus est, ha da ubbriacare.

Plan. Vah quantum potabitur!

Misosp. Multo plus sitietur.

Phil. Ego habeo *1 asturconem.

Misipp. Et ego *2 equum meritorium, conductum de lusco impostore.

Misosp. Ego et Planetes vehemur rheda: reliqui, si videtur, vel pedestres sequentur nos, vel vi brachiorum agent cymbam contra cursum amnis.

Plan. Immo equis trahetur.

Misosp. *3 Ut erit cordi; nam nobis pedestre iter magis placet.

Phil. Eia, *4 puer, *5 frena equum meum, et *6 insterne. Quid, *7 malum, *8 manno indis lupatum? Orna potius frenulo illo levi cum bullis.

Puer. Hui, nec *9 oream habet, nec *10 aureas.

Phil. Si scirem quis fregisset, ego illi frangerem....

Misipp. Quid tu nunc dices concitatus?

Phil. Panem in coena. Accipe unde poteris, accommodato.

Puer. Scilicet, in mediis paedagogiis quaeris vel equos, vel equorum ornamenta.

Phil. Supple igitur quae desunt, ex hoc fune.

Puer. *11 Erit deforme.

Phil. Abi, insane: quis videbit extra urbem?

Puer. *12 Antileua est dissuta.

*1 Asturco, equus ab Asturia, oppido Hispaniae, sic dictus, ginnetto.

*2 equum meritorium, un cavallo preso a nolo.

*3 Ut erit cordi, come piacerà.

*4 puer, paggio.

*5 frena equum, metti la briglia.

*6 insterne, metti la sella.

*7 malum, domin'.

*8 manno, cavallo picciolo, ronzino.

*9 orea, corrigia, quae est sub ore, il barbazzale.

*10 aurea, corrigia ad aures, la testiera.

*11 Erit deforme, farà brutto vedere.

*12 Antileua, il pettorale.

Phil. Sarcias ^{*1} ligula adstrictoria aliqua.

Puer. Non habet ^{*2} postilenam.

Phil. Nec est opus.

Plan. Magnum equitem et exercitatum! Delabetur
^{*3} ephippium ad collum, et ^{*4} effundet te supra
caput.

Phil. Quid ad me? Lutosa est magis via, quam
lapidosa: inficiar coeno, non cruentabor. Sed, si haec
omnia apparanda, non hinc discedemus ante vesperum.
Adduc equum qualicumque ornatu.

Puer. Paratus est: concende. Ah quid agis? Pedem
dextrum ponis priorem in ^{*5} stapeda?

Phil. Utrum ergo?

Puer. Sinistrum; et habenas sinistra manu rege;
dextera cape hanc virgulam, quae erit pro calcari-
bus.

Phil. Non indigo: calcanei erunt mihi vice calca-
rium.

Puer. ^{*6} Iubellum Tauream videtis, aut, qui cum
hoc congressus est, ^{*7} Asellum.

Phil. ^{*8} Apage historias in procinctu. Ubi reliqui?

Puer. Ite, ego comitabor vos pedester.

Misipp. O equum molestissimum ^{*9} succussatorem!
Ossa mihi omnia contuderit, priusquam perveniamus
in oppidum.

^{*1} ligula adstrictoria aliqua, con qualche stringa.

^{*2} postilenam, la groppiera.

^{*3} ephippium, la sella.

^{*4} effundet te supra caput, ti rovescierà sul capo.

^{*5} stapeda, staffa.

^{*6} Cerrinus Iubellius Taurea vir fuit bello insignis, et nobilis
eques Campanus. Eius pugnam cum Claudio Asello narrat Livius
lib. xxii, 47. Th. V.

^{*7} Claudius Asellus civis romanus.

^{*8} Apage historias in procinctu, levati di qui ora colle storie.

^{*9} Succussor est equus, qui sessorem concutit, che va di
trotto.

Phil. ^{*1} Quid, malum, est stratum istud tuum?
Clitella est, ut puto.

Misipp. Paullo minus.

Phil. Quanti, quanti?

Misipp. Nummis turonensis quatuordecim.

Phil. Equum ipsum cum suo victu et vestitu tanti
non emerim: nec videtur mihi equus ^{*2} vector, nec
^{*3} ephippiarius: sed iumentum ^{*4} clitellarium et ^{*5}
iugale, aut ^{*6} dossuale. Animadverte, quaeso, ut
passim cespitat; vel in chartam, aut ^{*7} latum culmum
impingeret.

Misipp. Quid tu de eo dicis? Pullus est adhuc. Sed
garries quae voles. Vides tu hunc equum? Is qualis
est, me vehet, aut ego illum.

Puer. Ungulam habet tenerimam, miser.

Phil. Quid admonuit te tam accurate ^{*8} unoculus,
cum tibi eum insterneret?

Misipp. Rogavit verbis amantissimis, ne duo insi-
deremus equo, alter in strato, alter super clunes; et
ut in equili diligenter ei ^{*9} substernerem.

Puer. Nimirum eget misellus, qui latera habet nu-
data carne.

Phil. Quid agitis? Vos non ascenditis in rhedam?

Plan. Probe mones, rhedarius petit nunc altero
tanto plus quam quanti eramus pacti.

Phil. Cum rhedarii est vobis res et cum navicula-
toribus: facile conficietis omnia, et ex animi senten-
tia. Genus hominum est mite, mansuetum, come,

^{*1} Quid, malum, est stratum istud tuum? Che domin' di sella è
codesta tua?

^{*2} vector, da cavalcare.

^{*3} ephippiarius, da sella.

^{*4} clitellarium, da basto.

^{*5} iugale, da carretta.

^{*6} dossuale, da soma.

^{*7} latum culmum, fuscello di paglia stiacciato.

^{*8} unoculus, losco, orbo d'un occhio.

^{*9} scil. paleam adiebandam, che gli facessi un buon letto.

urbanum, pium. Rhedarii sunt faex terrae, navicula-
tores faex maris. Date illi dimidium eius, quod plus
poscit.

Puer. Quotam esse iam horam censemus?

Phil. Ex sole coniicio esse ultra decimam.

Puer. Appetit iam meridies.

Phil. Ita ne? Heus, Misippe, eamus; sequatur qui
poterit, invenient nos ¹ ad galerum purpureum; ea
est taberna diversoria, sita contra regiam pyramidem,
non procul a domo ² Curionis.

Misipp. Qua egrediemur?

Phil. Per portam Marcellinam ad dexteram, ³ sim-
plici via et directa.

Misipp. Immo teneamus hanc semitam; via iucunda
et placida.

Phil. Minime vero: nihil commodius et tutius, quam
via regia; nam transversis itineribus amitteremus co-
mites, praesertim quod trames ille, nisi me fallit mem-
oria, est valde ⁴ sinuosus et ambagiosus.

Misipp. Qui sunt isti hastati? Videntur milites ex
istis ⁵ mercenariis.

Phil. Quid agendum?

Misipp. Revertamur, ne nos spolient.

Phil. Progrediamur; nam facile evademus eos cursu
equorum per campos.

¹ ad galerum purpureum, all'insegna del berrettone rosso.

² Curionis. *Curio.* Latinis est sacerdos, qui curiae praest. Itali,
il parroco. Male autem a plerisque recentioribus huiusmodi sa-
cerdos latine appellatur *parochus*. Namque *parochi*, sic dicti a
τάριχοι, praebeo, fuerunt apud Romanos qui in municipiis ligna,
foenum, salem, tectum iis praebebant, qui reipublicae causa iter
facerent. Vulgo i provisionieri, *les fournisseurs*. Vide in hanc
rem Tull. ad Attic. lib. V, ep. 16. - Horat. Satyr. lib. I, 5, vers. 46.
Th. V.

³ simplici via, per la via ordinaria.

⁴ sinuosus et ambagiosus, storto e intrigato.

⁵ mercenarii, soldati del soldo.

Misipp. Quid, si gestent ¹ tormenta manualia?

Phil. Nihil tale cerno, sed solas ² sarissas.

Misipp. Accede proprius, puer.

Puer. Quid rei est?

Misipp. Non tu vides illos Germanos?

Puer. Quos?

Misipp. Illos hue venientes adversum nos.

Puer. Plane non sunt Germani, sed Parisienses ru-
stici duo cum suis baculis.

Misipp. Profecto ita est. Bene sit tibi; animam mihi
et vitam reddidisti. Sed ubi Misospodus et Planetes?

Puer. Rhedarius iratus, quod non quantum postu-
laverit accipiat, duxit eos via salebrosa: equi dum
magna enituntur vi rotas in alto coeno haerentes extrahere, temonem et ³ helta confregerunt. Tum ⁴
canthi revulsi sunt cum clavis, et ipse rotam ⁵ sufflaminaverat imprudens, bili excaecatus. Nunc ea re-
sicut stomachabundus et convicians divis omnibus, ve-
ctores quoque diris devovens atrocissimis.

Phil. Quae capiti illius sint.

Puer. Puto eos, rheda relicta, transituros in ⁶ sar-
racum, quod ⁷ sine onere habet iter Boniam. Glau-
cus et Diomedes ingressi erant in scapham quandam;
sed nautae negant, se hoc vento posse remis aut
contis agere navigium. Equos ⁸ helciarios narrant
omnes esse occupatos, nescio qua materia vehenda:
ita nondum religant ⁹ prymnesium.

¹ tormenta manualia, archibus.

² Sarissae, hastae paelongae, ita a Macedonibus vocatae, le lance.

³ helta, i pettorali.

⁴ canthi, i cerchi di ferro.

⁵ sufflaminaverat. *Sufflaminare* est ruentem currum sistere *suffla-*
mine. Sufflaminis autem nomine intellige vel lignum per radios
rotarum traectum, vel ferreum instrumentum instar soleae, quod
rotae cantho supponitur. Vulgo, aveva messo la scarpa. *Th. V.*

⁶ sarracum, carro.

⁷ sine onere, scarico.

⁸ equi helciarii, qui trahunt navigium, *cavalli da tirar l'alzaia*.

⁹ prymnesium funis est, quo navis terrae alligatur, *la corda*.

Phil. De nculo nihil novi?

Plan. Nihil prorsus.

Phil. Mirum est; sed coniicio quid futurum sit; non pervenient illi Bononiam ante serum diei.

Misipp. Quid tum? Sumemus diem crastinum totum ad reficiendum animum. Aspice, ut fluvius ille leniter labitur: aquae plane crystallinae inter scrupos aureos: quam iucundum murmur! Audis lusciniolam et carduelim? Profecto territorium hoc Parisiense amoenissimum est.

Phil. Quod spectaculum potest esse huic par? Quam placido agmine fluit Sequana! Ut fertur navicula illa *1 plenis sinibus, et secundo vento! mirifice his omnibus redintegrantur animi. O pratum miro artificio vestitum!

Misipp. Nempe ab admirabili artifice.

Phil. Quam suavem odorem eructat!

Misipp. Huc, huc; ad sinistram flectito, ut vites coenum tenacissimum, in quo *2 gradarius tuus statim unguem amitteret. Quam contrarius hic campus suo vicino, *3 obsitus situ, squalidus, curiosus, horrens petris et spinis armatus.

Puer. Non vides esse agrum *4 ruderatum ex villaे ruinis. Et aliqui frumentarius est. *5 Hyberno pulvere, verno luto, magna farra, Camille, metes.

*1 plenis sinibus, a vele gonfie.

*2 equus gradarius, cavallo che va di passo.

*3 obsitus, insalvaticchio.

*4 ruderatum, coperto di calcinacci, e di sassi.

*5 Vetus hoc fuit rusticum carmen (Macrob. Saturn. v. 20):

Hiberno pulvere,

Verino luto,

Grandia farra,

Casmile, metes.

Hinc Virg. (Georg. I, 101) sumvit illud:

..... hyberno lactissima pulvere farra.

Th. V.

Phil. Quaeso cantilla versus aliquot, ut soles.

Misipp. *1 Placet.

*Felix ille animi, divisque simillimus ipsis,
Quem non mendaci resplendens gloria fuso
Sollicitat, non fastosi mala gaudia luxus.
Sed *2 tacitos sinit ire dies, et paupere cultu
3 Exigit innocuae tranquilla silentia vitae.

Phil. Versus facetissimos et gravissimos! Cuius quaeso sunt?

Misipp. Non agnosti?

Phil. Non.

Misipp. *4 Angeli Politiani.

Phil. Vetustiores putavi, et habent gratiam antiquitatis. Suspicio, nos deerrassem.

Misipp. Heus bone vir, qua itur Bononiam?

Rustic. Aberrasti. Obvertite *5 cantheria vestra ad bivium illud, et tenete viam, quam rodit flumen: ea vos non sinet falli; recta est et simplex usque ad vetustam querum; inde ad manum hanc vos *6 praecepsitate.

Misipp. Habemus gratiam.

Rustic. Ducat vos Deus.

Misipp. Mallem currere, quam sic ab equo isto concuti.

Phil. Tanto coenabis avidius.

Misipp. Immo vero non potero coenare delassatus et confactus toto corpore; citius quaeram de lecto, quam de coena.

*1 Placet, si bene.

*2 tacitos sinit ire dies, quieti passa i giorni.

*3 Exigit innocuae tranquilla silentia vitae, gode tranquilla ed innocentia vita.

*4 Angelus Politianus, philologus sui temporis clarissimus, compilura edidit ingenii et doctrinae sue monumenta, quae curiosiores aures etiam nunc tenent. Laudantur in primis eius carmina graeco, latino atque italicico sermone conscripta. Obiit anno post Christum natum MCCCCXXIIIIL. *Th. V.*

*5 cantheria, cavalli castrati.

*6 praecepsitate, tirate giù.

009302

Phil. Sede ¹ coniunctis cruribus, non ² divaricatis; minus senties laborem.

Misipp. Hoc est foeminarum; et facerem, nisi metuerem derisus et sannas praetererentium.

Puer. Siste parumper, Philippe, dum hic ³ faber ferrarius calcearit asturconem tuum, cui excussa est solea dextri pedis.

Misipp. Quin potius moremur hic, ne, clauso diversorio, sub dio dormiamus.

Phil. Quid? In ⁴ aperto mundo, an non id praestabilius, quam in clauso? Gravius esset, quod incoenes.

SCRIPTIO

MANRICUS ET MENDOZA, PUER, MAGISTER.

Manr. Adfuisti bodie, cum ille haberet orationem de utilitatibus scribendi?

Mend. Ubinam?

Manr. In ⁵ auditorio Antonii ⁶ Nebrissensis.

Mend. Minime vero. Sed tu recense, si qua haeserunt memoriae.

Manr. Quid ego recensem? Dixit tam multa, ut omnia prope excederint.

Mend. Ergo contigit tibi, quod de vasis angusti ori-
ficii Quintilianus dicit, quod superlusum humoris co-

¹ coniunctis cruribus, con tutte due le gambe da una parte.

² divaricatis, a cavalcione.

³ faber ferrarius, il manescalco.

⁴ in aperto mundo, all'aria aperta.

⁵ auditorio, scuola.

⁶ Nebrissensis. *Lebrizzese.* Nebrissa enim, vulgo *Lebrizza*, est urbs Andalusiae.

piam respuant; sensim si instilles, recipiunt. Sed nihil retinuisti penitus?

Manr. Propemodum nihil.

Mand. Aliquid igitur.

Maur. Perpusillum.

Mend. Istuc ipsum perpusillum fac mihi etiam commune.

Manr. Primum omnium aiebat, esse perquam admirabile, tantam varietatem humanarum vocum paucis potuisse litteris comprehendere: deinde, amicos absentes posse inter se beneficio litterarum colloqui. Addebat, nihil esse visum admirabilius apud insulas istas a regibus nostris recens inventas, unde aurum affertur, quam posse inter se homines aperire quae sentiant, tanto intervallo regionum, missa chartula aliqua maculis nigris distincta; rogabant enim, an papyrus sciret loqui. Haec ille et alia permulta, quae sum oblitus.

Mend. Quamdiu dixit?

Manr. Horas duas.

Mend. Et tam longa oratione tam paucula mandasti memoriae?

Manr. Mandavi quidem memoriae, sed ea noluit retinere.

Mend. Plane dolium habes filiarum Danai.

Manr. Immo excepti cribro, non dolio.

Mend. Accersamus aliquem, qui tibi ea, quae ille dixit, redigat in memoriam.

Manr. ¹ Mane tamen; nam aliud quiddam cogitatione quaero. Teneo.

Mend. Eloquere tandem: cur non ² excipiebas pennam?

Manr. Non erat ad manum.

¹ Mane, aspetta.

² excipiebas pennam, te scrivevi.

Mend. Ne *1 pugillares quidem?

Manr. Ne pugillares quidem.

Mend. Exprime hoc tandem.

Manr. Aufugit iam: tu excussisti mente, tam odiose interpellando.

Mend. Hui, tam cito?

Manr. Rediit in memoriam. Ex auctoritate nescio cuius scriptoris affirmabat, nihil esse ad magnam eruditionem compendiosius, quam probe ac celeriter *2 pingere.

Mend. Quis est auctor?

Manr. Nomen saepe audivi, sed memoria effluxit.

Mend. Ut alia: sed huic praecepto non paret vulgus nostrae nobilitatis, quae pulcrum et decorum sibi esse dicit, nescire litteras formare: dieas *3 scarificationem esse gallinarum, et nisi praemonitus sis, cuius sit manus, numquam divinaris. Et ea de causa vides, quam crassi sint homines, quam amentes et opinibus corruptissimis.

Manr. Quomodo sunt vulgus, si nobiles? An non haec multum inter se distant?

Mend. Quia vulgus non vestibus et possessionibus distinguitur; sed vita *4 et iudicio de rebus integro. *5 Vin'ergo, ut nos a vulgari ista inscritia vindicemus? Tradamus nos huie exercitamento.

Manr. Nescio quo pacto naturale est mihi, distorte, inaequaliter, perturbate exarare litteras.

Mend. Hoc habes nobilitatis: exerceas te; nam asuefactio mutabit quod naturale esse ducis.

Manr. Sed ubi is habitat?

Mend. Ex me tu id quaeris? Qui nec audivi hominem nec vidi, cum ipse eum audieris: tu, quantum

*1 pugillares, la tavoletta da scrivere.

*2 pingere, scrivere.

*3 scarificationem esse gallinarum, raspamento di galline.

*4 iudicium integrum, il buon giudizio.

*5 Vin' pro vis ne.

intelligo, velles omnia *1 ingeri tibi praemansa in os.

Manr. Nunc commemini: aiebat, sibi domum conductam iuxta aedem DD. Iusti et Pastoris.

Mend. Est ergo vicinus vester: eamus.

Manr. Heu, puer, ubi est magister?

Puer. In illo conelavi.

Mend. Quid agit?

Puer. Docet quosdam.

Manr. Significa illi, adstare hic prae foribus, qui huc etiam veniunt, ut ab eo doceantur.

Mag. Qui sunt pueri isti? Quid petunt?

Puer. Te cupiunt *2 conventum.

Mag. *3 Admitte eos ad me recta.

Manr. et *Mend.* Optamus tibi salutem et omnia prospera, magister.

Mag. Et ego vicissim vobis felicem huc ingressum. Sospitet vos Christus. Quid est? Quid vultis?

Manr. Doceri abs te artem istam, quam profitere, si modo vacat et si vis.

Mag. Profecto oportet vos esse pueros honestissime educatos, qui et sic loquamini, et tam modesto sitis ore. Nunc vero magis, cum tota facie suffudit se vobis rubor: confidite, filii: nam iste est color virtutis. Qui vocamini?

Manr. Manricus et Mendoza.

Mag. Nomina ipsa testantur ingenuam educationem et generosos animos. Ita demum eritis vere nobiles, si iis artibus excolatis animos, quae maxime sunt dignissimae claris natalibus: quanto magis sapitis vos, quam multitudine ista nobilitatis, qui eo se habitum iri generosiores sperant, quo imperitius pingant litteras. Sed minime est hoc mirandum; quandoquidem

*1 ingeri tibi praemansa in os, ti si mettesse in bocca la pappa bella e masticata.

*2 conventum, di parlarti.

*3 Admitte eos ad me recta, falli passare a dirittura.

persuasio haec dementiam nobilitatis iam pridem invasit , nihil esse abiectius aut vilius , quam aliquid scire. Ergo videre est illos epistolis a ¹ librariis suis compositis subscriptentes , id quod legi nullo pacto potest , nec scias , a quo tibi epistola mittatur , nisi sit a tabellario praedictum , ut signum agnoscas.

Manr. Id modo ego et Mendoza querebamur.

Mag. Sed venitis huc armati?

Manr. Minime vero , bone praceptor ; vapularemus a nostris paedagogis , si ausi essemus arma hac aetate vel aspicere , ² nedum tangere.

Mag. Ah , ah , non loquor de armis crudelitatis , sed de istis scriptoriis , quae ad praesentem rem faciunt. Habetis ³ thecam pennariam cum pennis ?

Mend. Quid est rei theca pennaria ? An ea , quam nos ⁴ calamariam appellamus ?

Mag. Ea ipsa : nam antiquissimi homines solebant stylis scribere , quibus successerunt calami , et potissimum ⁵ Nilotici. Agareni , si quos vidistis , scribunt arundinibus a dextera in sinistram , sicut omnes paene ad Orientem nationes. Europa Graecos secuta , contra a sinistra in dextram.

Manr. Etiam latini ?

Mag. Latini quoque , filii ; sed ⁶ hi a Graecis habent originem , et olim veteres Latini scribebant in

¹ librarii , scrivani , secretarii.

² Particula nedum servit parti deteriori , sive , ut apertius dicam , cum deteriorie sententiae parte semper est coniungenda. Reclus igitur scripsisset noster : si ausi essemus arma hac aetate tangere , nedum aspicere . Th. V.

³ thecam pennariam , la custodia delle penne.

⁴ calamariam , pennatuolo.

⁵ Nilotici , quei del Nilo.

⁶ hi a Graecis habent originem. Haec opinio , quae late olim invauit , a recentioribus fuit explosa. Constat enim , Tyrrenos , Pelasgos , aliquos ex Asia in Graeciam pariter atque in Italianam fuisse projectos ; ideoque graecam et latinam gentem sororio vinculo esse consociatam. Th. V.

membrana ¹ deletili , quae vocabatur ² palimpsestos , tum una tantum facie : nam qui utrinque erant libri conscripti , epigraphi dicebantur : qualis fuit Orestes ille Iuvenalis , scriptus et in tergo , nec dum finitus. Sed haec alias. Nunc ea , ³ quae instant. Anserinis pennis scribimus , aliqui ⁴ gallinaceis. Vestrae istae sunt egregie habiles : nam sunt ⁵ caule ampla et nitida et firma. Detrahite ⁶ plumulas scalpello , et detruncate aliquid ⁷ de cauda : tum eradite , si quam habent scabritiem : nam levigatae fiunt aptiores.

Manr. Nunquam ego gero , nisi ⁸ deplumatas et nitidas ; sed institutor meus docuit me eas leves facere saliva et affrictione adversum tunicam et ⁹ feminicruralia.

Mag. Praesens consilium.

Mend. Doce nos ¹⁰ aptare pennas.

Mag. Primum omnium rescindite utrinque caput , ut fiat ¹¹ bifurcata , tum in superiori parte incisuram facite scalpello sensim ducto , quae ¹² crena vocatur : hinc aequare duos illos ¹³ pedunculos , seu mavultis nominare , ¹⁴ cruscula , ita tamen , ut altius sit dextrum , in quod penna scribendo incumbit ; id

¹ deletili , da potersi cancellare.

² Palimpsestos , seu palimpsestus est membrana iterum abrasa , ut in ea plures scribi possit , a graecis vocibus παλίπτεστος , iterum , φάνω , radendo abstergo.

³ quae instant , che premono.

⁴ gallinaceis , con penne di pollo d'India.

⁵ caule ampla et nitida et firma , grosse , chiare e sode.

⁶ plumulas , lo spennacchio.

⁷ de cauda , di estremità.

⁸ deplumatas , spennacchiate.

⁹ feminicruralia , calzoni.

¹⁰ aptare pennas , temperare.

¹¹ bifurcata , a due punte.

¹² crena , fenditura.

¹³ pedunculos , piccole punte , piccoli gambl.

¹⁴ cruscula , gambine.

tamen discrimen vix ^{*1} perceptibile oportet esse. Pen-
nam si firmius vis chartae imprimere , tribus digitis
teneto ; sin celerius , duobus , pollice et indice , more
italico ; nam medius inhibet magis cursum et mode-
ratur ^{*2} ne se immodice effundat , quam adiuvat. Pro-
fer ^{*3} atramentarium.

Mend. Hem , ^{*4} cornu atramentarium elapsum est
mihi venienti hoc.

Mag. Puer , profer ^{*5} ampullam illam atramenta-
riam , ex ea effundemus in hoc ^{*6} mortariolum plum-
beum.

Mend. Sine ^{*7} peniculo ?

Mag. Ita hauries penna liquidius et commodius ;
nam ^{*8} in gossipio , vel filo bombycini aut lini , cum
pennam intingis , adhaeret semper ^{*9} crenae ^{*10} fibra
aliqua vel flocculus , in quo detrahendo fit mora scri-
ptioni : aut , si non detrahas , lituras verius effingas ,
quam litteras.

Mend. Ego ex sodalium consilio ^{*11} linteolum Meli-
tense indo , aut ^{*12} bombycinum leve ac tenue.

Mag. Istud vere est satius. Caeterum multo praestat
solum atramentum infundere in mortariolo ^{*13} fixo ;
nam quod circumgestandum est , huic omnino opus
est peniculo. Caeterum habetis chartam ?

^{*1} vix perceptibile , che appena si conosca.

^{*2} ne se immodice effundat , che non iscorra smoderatamente.

^{*3} atramentarium , il calamaio.

^{*4} cornu atramentarium , il calamaio di corno.

^{*5} ampullam atramentariam , ampolla d'inchiostro.

^{*6} mortariolum plumbeum , calamaio di piombo.

^{*7} peniculo , stracci.

^{*8} in gossipio , vel filo bombycini aut lini , nella bambagia o negli
stracci di seta o di filo.

^{*9} crenae , fenditura.

^{*10} fibra aliqua , vel flocculus , qualche piccol filo o peluzzo.

^{*11} linteolum Melitense , tela fina di Malta.

^{*12} bombycinum leve ac tenue est , quod vulgo dicimus taffeta.

^{*13} fixo , che si tien fermo.

Mend. Hanc.

Mag. Asperam admodum , et quae pennam remore-
tur ne ^{*1} inoffense decurrat , quod est studii noxiun ;
nam dum luctaris cum scabritie chartae , elabuntur
multa ex iis , quae scribenda cogitaveras. Hoc genus
chartae amplae , densae , durae , scabrae ^{*2} librariis
relinquite ; quae ideo ^{*3} libraria nuncupatur , quod
ex ea fiant ad diurnitatem libri : nec illam quoti-
diano usui paraveris grandem , augustanam , sive im-
periale , quae de rebus sacris ^{*4} hieratica nominatur ,
quales videtis in libris sacrarum aedium. Acquirite
vobis chartam ^{*5} epistolarem , quae ex Italia assertur ,
optima , tenuissima et firma ; vel vulgarem illam , quam
ex Gallia important , quam passim invenietis venalem ,
^{*6} in singulos codices nummis octonis plus minus.
Dabitur vobis ^{*7} pro corollario ^{*8} philura una aut
altera chartae ^{*9} emporeticae , quam ^{*10} bibulam di-
cimus.

Mend. Quae est horum nominum ratio ? Nam saepe
dubitavi.

Mag. Emporetica de Graeco venit , ab involvendis
mercibus ; et bibula , quod atramentum absorbeat. Ita
non erit vobis opus ^{*11} furfuribus aut sabulo , vel
pulvere de pariete eraso. Sed omnium optimum est ,
cum per se litterae exsiccantur : eo enim modo diu-

^{*1} inoffense , senz'intoppo.

^{*2} librariis , librari.

^{*3} libraria , carta da libri.

^{*4} hieratica , sacra , a greco vocabulo ἱεράς , sacer.

^{*5} epistolarem , da lettere.

^{*6} in singulos codices nummis octonis plus minus , otto soldi il qua-
derno più o meno. Codex eum est libro da scrivere.

^{*7} pro corollario , per giunta.

^{*8} philura , foglio.

^{*9} chartae emporeticae , carta straccia o da involti , qua videlicet a
mercatoribus merces involvuntur ; sic dicta a greco verbo ἵπτοσιον .
mercaturam facio.

^{*10} bibulam , sugante.

^{*11} furfuribus , di segatura.

turniores fiunt. Proderit tamen emporetica, *1 quam sub manu extendatis, ne sudore aut sordibus maculetis papyri candorem.

Manr. Cedo iam nobis, si videtur, exemplar.

Mag. Primum, *2 abecedarium, deinde *3 syllabatim, tum verba coniuncta ad hunc modum. Disce, puer, quibus fias sapientior et proinde melior. Voces sunt animorum signa inter praesentes; litterae inter absentes. Haec effingite, et redite huc a prandio vel eras, ut scripturam vestram emendem.

Manr. Faciemus, interea commendamus te Christo.

Mag. Et ego vos eidem.

Mend. Secedamus, ut absque interventu sodalium et interpellatione meditemur quae a magistro hoc accepimus.

Manr. Placet mihi. Ita fiat.

Mend. Ventum est, quo volebamus. Assideamus in his saxis.

Manr. Etiam, sed *4 aversi a sole.

Mend. Mutua mihi dimidium chartae folium, quod reddam eras.

Manr. Sufficit tibi hoc frustulum?

Mend. Hui! non capiet sex versus, ex meis praesertim.

Manr. Scribe in utraque facie, et fac versus densiores; quid necesse habes tam magna interstitia relinquare?

Mend. Egone? Vix intervallum est ullum; nam litterae sese utrinque attingunt, praesertim quae longos habent apices aut pedes, ut *b* et *p*. *5 Sed quid

*1 quam sub manu extendatis, per tener sotto la mano.

*2 abecedarium, l' *a*, *b*, *c*.

*3 syllabatim, le attaccature.

*4 aversi a sole, con le spalle volte al sole.

*5 Sed quid tu? ma e tu?

tu? Iam ne duos versus exarasti? Et quidem eleganter, nisi quod sunt *1 pravi.

Manr. Scribe tu seorsum et tace.

Mend. Enimvero penna et atramento hoc scribi nullo pacto potest.

Manr. Quid ita?

Mend. Non cernis, ut penna *2 respergit chartam atramento extra litteras.

Manr. At atramentum meum adeo est crassum, ut limum esse credas. Aspice, amabo, ut haeret in summa crena, nec ad characteres formandos defluit. Quin igitur utrius incommodo medemur? Tu *3 de cuspidibus pennae rescinde scalpello, quoad atramentum comode colligat in litteras, ego in atramentarium, quo sit atramentum liquidius, instillabo guttas aquae aliquot.

Mend. Immeito potius.

Manr. Oh, ne lotium: foetebit atramentum ipsum et quidquid scripseris, nec facile deinceps odorem hunc elueris e peniculo. Optimum esset acetum, si haberetis ad manum; nam hoc vi sua statim disratar densum atramentum.

Mend. Verum: sed periculum est, ne acrimonia sua chartam penetret.

Manr. Nihil tale metuas; haec charta maxime omnium *4 continet atramentum, ne effluat.

Mend. Extremae huius tuae chartae orae inaequales sunt, rugatae et asperae.

Manr. *5 Demarginato chartam aliquantum forsi-

*1 pravi, storti.

*2 respergit chartam atramento extra litteras, schizza l'inchiostro sul foglio fuori delle lettere.

*3 de cuspidibus pennae rescinde scalpello, spunta un poco la penna col temperino.

*4 continet atramentum, ne effluat, ritienè l'inchiostro, che non passi.

*5 Demarginato chartam aliquantum forsicibus, tosa un poco la carta colle forbici.

cibus; nam hoc est etiam elegantius, aut citra eam asperitatem scribendo subsiste. Tibi semper levissimae offendentes satis magno impedimento sunt ¹ne pergas, sed quidquid est in manibus, abiicias illico.

Mend. Redeamus iam ad praceptorum.

Manr. Videtur tibi tempus?

Mend. Metuo, ne praeterierit iam tempus; nam sollet mature coenare.

Manr. Eamus, ingredere tu prior, qui habes minus cordis.

Mend. Immo tu potius, qui ²minus frontis.

Manr. Vide, ne quis ab illo exeat, qui deprehendat hic nos ³iocantes et lascivientes. Pulsemus foras anulo, etsi patentes; nam hoc fuerit urbanius.

⁴ At, at.

Puer. Quis isthic? Recta introeas, quisquis es.

Manr. Nos sumus. Ubi est institutor?

Puer. In conclavi.

Mend. Omnia sint tibi fausta, praceptor.

Mag. ⁵Feliciter veneritis.

Mend. Effinximus quinques aut sexies tuum exemplar in eadem charta: referimus hoc opus nostrum ad te, emendandum.

Mag. Recte facitis. Ostendite. Posthac relinquette maiorem intercapelinem versum, ut sit, ubi ego possim corrigere vestra errata ad emendationem. Hae litterae sunt admodum inaequales, quod est in scribendo foedum. Animadverte, quanto maius est *m*, quam *e* et *o*, quam orbis huius *p*; nam litterarum corpora omnia oportet esse aequalia.

Mend. Quid, quaeso, vocas corpora?

¹ ne pergas, per non tirare innanzi.

² minus frontis, più sfrontato.

³ iocantes et lascivientes, a far bagatelle ed a russare.

⁴ At, at, tā, tā.

⁵ Feliciter veneritis, state i benvenuti.

Mag. Media in litteris praeter ¹apiculos et ²pedunculos, si quos habent; apices habent *b* et *l*; pedes *p* et *q*. Iam in eodem *m* crura sunt imparia; primum brevius est medio, et nimis ³magnam caudam trahit, sicut et illud *a*, nec satis ⁴imprimitis pennam chartae: vix haeret atramentum, nec dignoscas, quae sint elementa. Quod litteras has transformare tentaris in alias, ⁵erasis particulis cuspidi scalpelli, magis deturasti scripturam: satius fuisse tenuem litoram inducere, tum et quod superest verbi in fine versus, transferre in caput sequentis, modo integras sint semper syllabae, quas secari non patitur lex latinae scriptorii. Augustum Caesarem produnt memoriae, non solitum verba dividere, nec ab extrema parte versum abundantes litteras in alteram transferre, sed ibidem ⁶statim subiicere et circumducere.

Maur. Nos id libenter imitabimur, quoniam exemplum est regis.

Mag. Recte facitis; quomodo enim aliter approbaritis, vos ex illius esse satos sanguine? Sed ne coniungatis omnes litteras nec omnes separatis. Sunt ⁷quae vinciri inter se postulant, ut caudatae, cum aliis, velut *a*, *l*, *u*: item hastatae, ut *f* et *t*. Sunt quae recusent, nempe ⁸orbiculatae, *p*, *o*, *b*. Quantum poteritis, rectio capite scribite; nam inflexo atque in-

¹ apiculos, aste.

² pedunculos, gambi.

³ magnam caudam trahit, ha uno strascico troppo grande.

⁴ imprimitis pennam chartae, calcate la penna sulla carta.

⁵ erasis particulis cuspidi scalpelli, avendone rusticate alcune particelle con la punta del temperino.

⁶ statim subiicere et circumducere, le faceva subito di sotto, e le scriveva intorno.

⁷ quae vinciri inter se postulant, ut caudatae, cum aliis, che vogliono essere appiccate insieme con l'altre, come quelle che hanno strascico.

⁸ orbiculatae, le tondo.

cumbenti defluunt humores ad frontem et oculos :
unde morbi nascuntur multi , et videndi imbecillitas.
Accipite alterum exemplar , quod exprimatis eras ,
Deo propitio :

*Sed propara , *1 nec te venturas differ in horas.*
**2 Qui non est hodie , cras minus aptus erit.*

Et aliud :

Current verba licet , manus est velocior illis.
Nondum lingua suum , dextra peregit opus.
Mend. Visne etiam , ut lituram hanc reddamus ?
Mag. Lituram sane , modo et alia exarentur.
Mend. Interea optamus , te bellissime valere.

VESTITUS ET DEAMBULATIO MATUTINA

MALVENDA , BELLINUS , GOMEZULUS , IOANNIUS.

*Malv. *3 Nempe hoc assidue ? Iam clarum mane
fenestras*

Intrat.....
*Stertimus , *4 indomitum quod despumare Falernum
Sufficiat.*

*Bell. Apparet profecto , insanire te ; nam aliqui
nec tam multo mane esses experrectus , nec versus
funderes , et quidem satyricos , quo manifestius ra-
biem tuam patefacias.*

*Malv. Accipe ergo epigrammatarios *5 edentulos et
salsos.*

*1 nec te venturas differ in horas , nè differir il tempo.
*2 Qui non est hodie , cras minus aptus erit , quel , che adesso non
può , non potrà mai.
*3 Nempe hoc assidue ? Persius , Satyr. III. E sempre così ?
*4 indomitum quod despumare Falernum sufficiat , che basti a dige-
rire i fumi del vino gagliardo del monte Falerno.
*5 edentulos et salsos , mordaci e arguti , Mart. I. 4. in fine.

*Surge iam pueri , vendit *1 ientacula pistor ,*

**2 Cristataeque sonant undique lucis aves.*

*Bell. Istud de ientaculo citius mihi somnum excu-
teret , quam clamores tui.*

*Malv. Festivissime nugator , precor tibi felicem hunc
diem.*

*Bell. Et ego tibi faustam noctem et bonum cere-
brum , ut simul et dormire possis , et soluta oratione
loqui.*

*Malv. Quaeso te , serio responde , si modo serio
potes unquam loqui : quam horam censes nunc esse ?*

Bell. Medium noctis , vel plus paullulum.

Malv. In quo horologio ?

Bell. In meo domestico.

*Malv. Ubi tandem est tuum horologium domesticum ?
Tu ut horologium unquam habueris aut inspexeris ?
cui omnis hora est semper dormiendi , edendi , ludendi ,
studendi vero nunquam ?*

Bell. Atqui hic habeo horologium mecum.

Malv. Ubi ? Ostende.

*Bell. In meis oculis : vide , ut nulla vi aperiri pos-
sint. Obdormi rursus , obsecro , aut certe face.*

*Malv. Quid malum est *3 carosis haec , seu verius ,
lethargus et mors quaedam ? Quamdiu putas , nos iam
dormisse ?*

Bell. Horas duas , vel ad summum tres.

*Malv. *4 Ter ternas.*

Bell. Qui fieri istud potest ?

*Malv. Gomezule , i curriculo *5 ad solarium *6
Franciscanorum , et contemplare quota sit hora.*

*1 ientacula , le ciambelle.

*2 cristataeque sonant undique lucis aves , e da per tutto risuonano
i galli.

*3 carosis , sonnolenza.

*4 Ter ternas , tre volte tre.

*5 ad solarium , all'oriente da sole.

*6 Franciscanorum. Antonius Morcellius , qui res novas atque a ve-
teribus indicias apte in primis et concinne enunciavit , sodales